

F i n S o c n e w s

Arjen ja teorian suhde – haaste evaluaatiossa

Uutiskirje
sosiaalipalvelujen
menetelmien
arviointista
2/2002

Kun yritän hahmottaa ajankohtaista evaluaatiokeskustelua tämän vuoden evaluaatiokonferenssien ja eri foorumien keskustelujen pohjalta, näen erilaisia paradigmapainotuksia, näkökulmaeroja ja ristiriitaisia evaluaation paikannuksia ja monenlaisia intressiryhmien odotuksia evaluaatiolle. Tutkija Tuija Lindqvist pohtii näitä teemoja, mm. evaluaation ja tarkastustoiminnan suhdetta, tilivelvollisuuden ja kehittämisvaluaation suhdetta sekä teorian merkitystä evaluaatiolle.

Itse pyrin avaamaan joitakin näkökulmia. Nämä ovat arjen ja teorian suhde, käytäntötutkimuksen mahdollisuudet, näyttöperusteinen toiminta ja siihen liittyvä tutkijakeskustelu sekä arjen ennakoimattomuuden olemus suhteessa evaluaation kysymyksiin itselleni näkyvissä olevien ajankohtaisten keskustelujen pohjalta. Näitä ovat esim:

- Vaatimus arjen todellisen maailman tutkimisesta liiallisen teoria- ja tulosorientaisuuden sijaan.
- Työntekijöiden oman käytäntönsä arvioinnin lisääminen vastapainoksi managerialiselle ulkopuoliselle usein tekniselle evaluaatiolle
- Sosiaalityöntekijöiden kriittisyys näyttöön perustuvan työkäytän-

nön ja politiikan (evidence based practice ja policy) haastetta kohtaan, ja samalla pyrkimys näyttöön ja vaikutusten osoittamiseen palveluissa ja hankkeissa.

Arjen työn evaluaation lähtökohtavaatimus korostaa arjen ilmiöille sensitiivisempien evaluaation menetelmien käyttämistä. Tällöin käytäntö on evaluaation lähtökohtana ja perustana. Se merkitsee mm.

hiljaisen tiedon esille nostamista ja analyysiä, arjen käsitteiden käyttämistä ja läheistä yhteyttä ammattilaisten työhön. Toisen näkökulman tarjoaa näytön vaatimus, jolloin näytön osoittamisen tieteelliset teoriat ja käsitteet korostuvat. Ohjelmateorian selkeyttä ja vaikutusten yhteyksiä interventioiden toteuttamiseen kaivataan. Olennaista on tällöin tutkia, johtuvatko vaikutukset tehdyistä interventioista. Jotkut muistuttavat myös hyväksi oletettujen pyrkimysten ja työmenetelmien epätoivovasta seurauksista. Kriitikot muistuttavat monimutkaisesta maailmasta, risteävistä prosesseista, väliin tulevista ennakoimattomista muuttujista sekä vaikutusten ja vaikuttavuuden kysymysten ongelmallisuudesta.

Käytäntöpohjaisen evaluaation vaatimus (practice based evaluation) nousee alhaalta ylöspäin ja muodostaa eräänlaisen vastapuheen managerialistisille johdon suunnasta tuleville tuloksellisuuden, rationaalisuuden, vaikutusten ja vaikuttavuuden vaateille sekä ulkoisen evaluaation teknisyydelle. Ammattilaisten itsereflektion haasteessa on kyse myös siitä, että työntekijät todella ottavat oman työnsä interventioiden ja vaikutusten kysymykset tosissaan ja omiin käsiinsä.

Arjen "todellisesta maailmasta" kumpuavan evaluaation tarvetta ja merkitystä korosti Illinoisin yliopiston professori Thomas Swandt ja Leedsin yliopiston professori Ian Sandersson Euroopan Evaluaatioseuran konferenssissa. Ian Shaw Cardiffin yliopistosta puhui samasta aiheesta toisessa yhteydessä, kansainvälisen evaluaatioverkoston seminaarissa. Perustelut ja argumentaatiokulmat vaihtelevat, mutta ytimenä ovat erilaiset näkemykset teoriasta, metodeista, tuloksista ja vaikutuksista ja näiden suhteesta, tulosten ja vaikutusten osoittamisen ongelmista. Kyse on myös kompleksisen postmodernin toimintaympäristön luonteen erilaisista tulkinnoista ja tämän ristiriidan haasteesta sekä yrityksestä ymmärtää tämän päivän toimintaympäristön ja evaluaation suhdetta.

KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSEN VAATIMUKSESTA JA ONGELMISTA

Ian Shawn näkökulmana oli käytäntötutkimuksen tarpeen ja mahdollisuuksien jäsentely ja analyysi. Shawlle käytäntötutkimus on tutkimusta, jota työntekijät itse tekevät omien toimintakäytäntöjensä parantamiseksi. Käytännön työntekijöillä on taitoja oman työnsä evaluaatioon, näkee Ian Shaw, mitä korosti myös Stirlingin yliopiston professori Gill McIvor. Toki Shaw näkee tässä ongelmia kuten epämääräisesti ajateltu ja toteutettu strukturoitu haastatelu lähes ainoana tutkimusmenetelmänä.

Shawn mukaan käytäntötutkimuksen ongelmana on nähdä evidenssi liian suoraviivaisesti. Tutkimuksesta puuttuu myös ammattikuntia ylittävä keskustelu ja kehittäminen. Lisäksi yksinkertaistetaan teorian ja käytännön suhde, käyttäjän ääni puuttuu keskustelusta. Liian vähän huomiota kiinnitetään siihen, miten kyselyn tyylit voivat muodostua malleiksi siitä miten käytäntöjen tulisi toimia. Käytäntö ja tutkimus voivat hyötyä toisistaan, jos pohditaan huolellisesti, miten näkökulmat ja menetelmät valitaan, näkee Shaw.

Ian Shaw esitti omat sosiaalityön tutkimuksen teesinsä ja asetti niille kovia vaatimuksia:

- Sosiaalityön tulee perustua parhaaseen mahdolliseen näyttöön toiminnan ominaispiirteistä ja vaikutuksista.
- Sosiaalityön tutkimuksen tulisi paneutua kysymykseen, miten käytäntö ja palvelut ovat auttaneet ymmärtämään asiakkaiden ongelmien luonteen ja niistä oppimisen sekä luoneet edellytyksiä näiden ongelmien ratkaisemiselle.
- Sosiaalityön tutkimusta tulisi arvioida sen suhteen, onko se johtanut suurempaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuteen palvelujen käyttäjien ja yhteiskunnan kannalta.

EVIDENCE BASED PRACTICE JA POLICY POSTMODERNISSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ?

Pohjoismaisessa ja jossain määrin eurooppalaisessa keskustelussa näyttöperusteisten interventioiden ja työkäytäntöjen mallien vaatimus ja kritiikki näkyivät kesän ja syksyn konferensseissa.

Kummallakin suuntauksella on omat puolestapuhujansa. Kriittisyyttä edustaa mm. Thomas Swandt todellisen maailman tutkimuksen, humanin ajattelun sekä arkilähtöisen tutkimuksen vaatimuksillaan. Samaa korosti Ian Sandersson, joka näkee karkeiden teorioiden ja todellisen maailman kompleksiteetin yhteen sovittamisen ongelmallisena. Hollannin Verwey-Jonker Instituutin tutkija Willem Meliefin mukaan sosiaalityön perustaminen kovaan tieteelliseen näyttöön on todella ongelmallista näyttöä koskevan tutkimuksen puutteen vuoksi. Hän näki ns. kovan näytön keinotekoisena. Tämän soveltamiselle jokapäiväiseen käytäntöön hän ei nähnyt tällä hetkellä juurikaan mahdollisuuksia.

Osa hallinnon toimijoita uskoo näyttöön perustuvien työmenetelmien esille saamiseen randomisoitujen koeasetelmien kautta, osa ei. Kööpenhaminaan perustettu Campbell-keskus on yksi yritys näyttöön perustuvien työmenetelmien esille saamisessa erilaisten kirjallisuuskatsausten, mutta erityisesti systematisoitujen kirjallisuuskatsausten avulla. Tarkoitus on luoda pohjoismaisia tutkijaverkostoja, jotka sitoutuvat systemoitujen kirjallisuuskatsausten tekemiseen Pohjoismaissa. Kansainvälisen Campbell-verkoston kolmannen kolloqvion järjestäminen Tukholmassa helmikuussa 2003 kuvaa ruotsalaisten uskoa tähän lähestymiseen.

Kovan tieteellisen näytön kriitikot (mm. Carol Fitz-Gibbon Durhamin yliopistosta sekä Willian Solesbury ja Ann Oakley Lontoon yliopistosta) painottavat huolellisen tutkimuksen tekemisen tärkeyttä ja erilaisia tutkimussynteesejä, joita ovat mm. metaevaluaatio, kirjallisuuskatsaukset, sekundaarianalyysi,

KUVIO 1. Hankkeen kulku ja interventiot

asiantuntijaryhmien käyttäminen ja vertailevat case-tutkimukset systemaattisten kirjallisuuskatsausten ohella. Tavallisten kirjallisuuskatsausten laatua ja huolellisuutta tutkimuksen osana korostavien evidence based -otteen kriitikoiden mukaan olennaista on perusteellisuus ja "rigour" tutkimuksen teossa. Tämä tarkoittaa tutkimuksen tarkoituksen selkeyttä, lähteiden identifiointia, tutkimuksen laadun kehittämistä sekä tiedon analyysiä ja löydösten ja johtopäätösten huolellisesta perustelusta ja analyttistä kirjoittamista.

Tämä on haaste sosiaalityön ja palveluiden tutkimukselle, kun korostetaan tutkimusten yleisen tieteellisen laadun kohottamista käytetyistä menetelmistä riippumatta.

Fitz-Gibbon tarkasteli kovan näytön vaatimusta lähtöoletusten suhteen. Hän vaati analyttisyyttä ja kriittisyyttä toimintojen hyvien tarkoituksien olemuksen ja todellisten toimintojen tulosten analyysiin, koska hyvää tarkoittavat palvelut voivat itse asiassa tuottaa myös vahingollisia tuloksia; niillä voi olla tarkoittamattomia sivuvaikutuksia. Nämä on saatava esille. On siis mentävä mittauksen ulkopuolelle katsomaan, mitkä ovat todelliset tulokset. Toinen vaihtoehto on tehdä mittaukset huolellisesti. Fitz-Gibbonin mukaan objektiiviset tulostimet ovat tarpeen, mutta niiden rinnalle tulee lisätä luottamuksellisia itsearviointeja ja niiden palautetta. Ann Oakley puolestaan korosti prosessitiedon merkitystä vastattaessa kysymykseen: Miksi?

TEORIAPERUSTEISTA EVALUAATIOTA RAY PAWSONIN MUKAAN

Ray Pawson on realistisen evaluaation yksi kehittäjä. Ilman teoriaa ei ole evaluaatiota, hän julisti. Sillä evaluaatio testaa

ohjelmia ja ohjelmat ovat teorioita. Mutta mikä teoria tässä yhteydessä on? Pawsonin mukaan ohjelmateoriaa on etsittävä ohjelmien taustalla olevista suurista tavoitteista, perusideologioista. On siis kysyttävä, mikä on ohjelmia yhdistävä perusajattelu, kun sama ohjelma eri konteksteissa saattaa tuottaa eri tuloksia. Realistinen teoria pyrkii hänen mukaansa ymmärtämään erilaisia muutoksia, mutta muistuttaa nöyryyden tärkeydestä. "Kun luulet ymmärtäväsi ilmiötä, se pakeneekin," muistutti Pawson.

Pawson korosti systemaattista aiempien hankkeiden analyysia. Näihin liittyy tieteellisiä kiistoja mm. meta-analyysin, narratiivien, muutosteoriataarkastelujen ja realistisen suuntauksen ristiriitojen näkökulmista. Pawson ylittää ristiriitoja painottamalla ohjelmateorian merkitystä ja sen pitämistä johtotähtenä evaluaatiossa. Tämä tarkoittaa ohjelmateorian etsimistä evaluoitavan hankkeen virallisista suunnitteluasiakirjoista. Tällöin haetaan vastauksia kysymyksiin: miten ongelma identifioidiin, miten ohjelmateoria kuvattiin suunnittelupapereissa. Hankkeista on haettava ydintä, perustalla olevaa teoriaa. Hän otti kaksi esimerkkiä hankkeiden luonteesta: keppi- vai porkkanaprojekti? Ja korvamerkityn rahan sovellukset mm. vouchereihin? Pawsonin mukaan ohjelmien taustalla olevia perusoletuksia on syytä tutkia huolella ja perusteorioita on syytä kehittää.

Evaluaatiossa on Pawsonin mukaan kysymys näytön kokoamisesta sen testaamiseksi toimiiko ohjelmateoria. Näin muutkin metodit soveltuvat, ei vain systemoidut kirjallisuuskatsaukset. Olennaista hanke-evaluaatiossa on opitun siirrettävyys, tiedon kumulointi ja replikointi kestävän empirisen yleistämisen

tueksi. Ray Pawson tiivisti evaluaattorin roolin lauseeksi "Olemme agentteja ja tekijöitä." Hän korosti älyllisemmän ja evaluatiivisemmän päätöksenteon tarvetta huolellisten evaluaatioiden pohjalta.

Pawsonin ohje evaluaattorille oli: Älä analysoi kaikkea, vaan oletta ohjelmateorian toimivan, koska on mahdotonta seurata kaikkia muuttujia. Yllä olevalla nuolikuviolla Pawson kuvasi projektin etenemistä, sitä, ettei hanke käytännössä etene suoraviivaisesti vaan sisältää ennakoimattomia ristiriitoja väliin tulevia muuttujia eikä kaikkea voi seurata. Tämä yksinkertainen nuolikuviokuva avaa projektien ja hankkeiden evaluaation ongelmia ja korostaa järkevien valintojen tekemistä jotta evaluaattori ei huku materiaaliin.

Ristiriitaiset tavoitteet ja vaatimukset haastavat kaikki toimijat, jotka ovat evaluaation kanssa tekemisissä. Paradigmakeskustelujen, evaluaation käytännön vaateiden, intressitahojen painotusten, näytön ja vaikutusten moninäkökulmaisessa kentässä jokainen arvioija, arvioinnin tilaaja ja arvioinnin osapuoli joutuu kiteyttämään itse, mitä tai keitä evaluaatio palvelee tai on tarkoitus palvella? Mitkä metodit ja perustelut tämän valinnan pohjalta on tehtävä?

Artikkeli perustuu erilaisiin keskusteluihin pohjoismaisen Campbell Collaboration -verkoston tiimoilta, kansainvälisen evaluaatioyksiköiden verkoston (Inter-Centre Network for Evaluation Units for Social Work Practice) teemoihin sekä Euroopan Evaluaatioseuran (EES) konferenssin puheenvuoroihin. Lisätietoa näistä yhteisöistä löytyy mm. FinSocin linkkien kautta.

RIITTA HAVERINEN

Arvioinnin uusi rooli – tilivelvollisuus jäämässä taka-alalle?

Arviointi tuntuu edelleen olevan monien mielestä jotain pelottavaa. On pelottavaa joutua arvioinnin kohteeksi. Erityisen pelottavaa tämä taitaa olla aikana, jolloin ”kaikkea leikataan”, jolloin varmistat parhaiten työsi jatkuvuuden ylittämällä ns. suoritteet vuosi vuoden jälkeen. Olen ollut mukana pian pari vuotta aktiivoinnin ja kuntouttava työtoiminta -lain arviointitutkimuksessa. Olen myös kulkenut kouluttajana ympäri Suomea pari vuotta lain tiimoilta lain ohjausryhmän sihteerin ominaisuudessa. Olen huomannut, että arviointitutkimus (jota yleisimmin *seurannaksi* kutsutaan!), herättää kentän työntekijöissä sekä uteliaisuutta että jonkin verran myös arkuutta: mitä tuolle ihmiselle uskaltaa sanoa. Tilaisuuksien osanottajat punnitsevat sanojaan aika tarkkaan. He eivät ihan ensimmäiseksi kerro siitä, että työhallinnon tulospalkkijärjestelmä ei sanottavasti kannusta

tekemään aktivointisuunnitelmia, niiden tekemiseen pitää olla muita motiiveja. Sanoin tähän liittyen hiljan ääneen Turussa: ajatteletteko että olen jokin kuty-kyttä? (Sosiaalitoimenjohtaja Maija Kyttä istui ensimmäisessä rivissä auditoriossa ja taisi virittää tämän spontaanin reaktion – sitten hän kyllä nauri, kuten muutkin).

Onko siis todella käynyt niin, että arviointi on tullut vanhan tarkastustoiminnan tontille? Onko esimerkiksi Stakes, tutkimus- ja kehittämiskeskus, edelleen useiden ihmisten mielessä keskuhallintoa, joka valvoo ja ohjaa? Tähän odotukseen olen törmännyt usein erityisesti tämän tutkimuksen kohdalla. Tutkimuksen riippumattomuudelle ja luotettavuudelle se asettaa erityisiä paineita. Meidän on osoitettava, että vaikka teemme tilaustutkimusta, niin se on niin puolueetonta kuin voi olla, kun kyse on erittäin arvolutautuneesta

aiheesta, työttömyydestä ja mm. syistä sen jatkumiseen ihmisten työllistymisyriyksistä huolimatta.

Mutta voisiko olla toisin? Voisiko arviointitutkimus tai evaluaatiotutkimus hakea tilauksensa ”ihmisiltä” vai onko eduskunta, yhdellä lailla aktiivoinnin arviointitutkimuksen tilaajana, nyt juuri se stakeholderi, joka haluaisikin luettavakseen vaikkapa empowerment evaluaation otteella (ks. toisaalla tässä lehdessä) tehdyn evaluaatioraportin? Kuinka paljon voimme tehdä sellaisen nytkin? Surveyaineisto tuottaa ihmisten ääntä. Se tuottaa sitä kuitenkin vain niissä rajoissa kuin kysymykset on onnistuttu laatimaan niin, että ne tuovat ihmisten omia käsityksiä ja tulkintoja asioista esiin. Avokysymysten kautta se onnistuu parhaiten. Avokysymysten käsittely on kuitenkin sekä hirveän työlästä, kun aineistoa on paljon, että pulmallista siinä mielessä, että

vain pienehkö osa vastaajista vastaa niihin. Kun on kyse uudesta asiasta, kuten oli kuntouttava työtoiminta -lain kohdalla, on surveyn tekeminen vielä tavalista hankalampaa. Jotain olennaistakin jää helposti tavoittamatta, kun elämä elääkin omalla tavallaan eli lakia toteutetaan toisin kuin oli oletettu...

SEVILLAN EVALUAATIOKONFERENSSISSÄ – UUSI SUHTEUKSIA HAKEMASSA

Sain tilaisuuden miettiä näitä kysymyksiä suhteuttamalla omia pohdintoja Euroopan Evaluaatioyhdistyksen viidennessä konferenssissä kuulemiini esityksiin. Evaluaattorit ovat "maailmanparantajia," kehittäjiä sanovat yhä useammat evaluaatiotutkijat nykyään. Evaluaatio on demokratian edistämistä. Evaluaation päämäärä on "social betterment", sanovat amerikkalaiset realistisen evaluaation kärkinimet Mark, Henry ja Julnes. Elliot Stern kertoi Euroopan evaluaatioyhdistyksen puheenjohtajana alkuun hausalla, humoristisella tavallaan siitä keskustelusta, jonka EES:n hallitus oli käynyt suunnitellessaan konferenssin ohjelmaa. Oli keskusteltu käsitteistä teoria, oppiminen ja evidenssi, näyttö. Joku aiheiden esittäjistä halusi nähdä teorian yläotsikkona ja oppimisen ja evidenssin sen alaotsikkoina. Toiset olivat vahvasti oppimisen yläotsikkuuden kannalla ja kolmannet evidenssin. Lopulta tehtiin kompromissi, sanat ovat ympyrässä, jossa nuolet johtavat toisiinsa eli ne kiertävät. Mikään ei ole toista ylempänä. Tämä tyydytti kaikkia.

Teoria on kuitenkin Ray Pawsonin mielestä kaikkein tärkein, koska "mittaaminen ei ole teoriaa". Ilman teoriaa ei ole evaluaatiota. Ohjelmat ovat jo teorioita hän väitti. Pawson jatkoi, että jokaisen evaluaation taustalla on itse asiassa sama kysymys, poliitikot, päätöksentekijät haluavat tietää, että jos me annamme lisää resursseja, muuttuuko ihmisten käytös, ihmisten toiminta. Kyse on aina muutoksesta. Meillä täytyy olla teo-

rioita siitä, miten asiat muuttuvat.

Realistinen evaluaatiostrategia on tuonut tähän pulmaan jotakin uutta Pawsonin mielestä. Realismi yrittää ymmärtää variaatioita, selittää niitä uudella tavalla. Pawson puhui myös systemaattisten kirjallisuuskatsausten puolesta, siten että niitä tehdään realistisen teorian hengessä. Tutkimalla tai lukemalla aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia voitaisiin ohjelmateorian mielessä tehdä monia oivalluksia. Voimme kysyä Robert Mertonin tavoin, onko mahdollista seistä jättäiläisten hartioilla.

Voidaanko evaluaatiotuloksia siirtää ja voidaanko ennen tehdystä oppia, kysyi Pawson. Pitäisi löytää mekanismi, pitäisi tietää esimerkiksi se, miten jokin toimii ennen kuin toteutetaan vaikkapa aktiivoinnin porkkana-mallia eli toimivatko kannustimet kannustimina. Todellisuus on niin kompleksinen, niin monimutkainen, että kunnassa 1, kunnassa 2 ja kunnassa X voidaan toteuttaa vaikkapa aktiivointiohjelmaa täysin eri lailla. Miten voimme silloin evaluoida koko ohjelmaa, kysyi Pawson.

MONIA KOKEMUKSIA REALISTISESTA EVALUAATIOSTA

Nicoletta Stame Roomasta kertoi, että hän on kokeillut pitkän evaluaattorin uransa aikana monenlaisia lähestymistapoja. Hän on kokeillut positivistista ja konstruktivistista otetta, pragmatismia, goal-free eli tavoitetavapaata evaluaatiota, scriveniläistä evaluaatiota jne. Stame kertoi sittemmin löytäneensä teoriaorientoituneen evaluaation. Toisaalta tämä tarkoittaa hänelle Carol Weissin tekstien opetusten lukeneisuutta ja toisaalta Pawsonin ja Tilley'n vuoden 1997 teosta. Evaluaatiossa keskusteltiin liian pitkään pelkästään metodeista. Teoria-keskustelu on kuitenkin olennaista. Niin kauan kuin ollaan kiinnostuneita vain aiheista input ja output eli niiden väliin jää musta laatikko, emme tee riittävän hyvin evaluaatiota. Miksi-kysymykseen vastaaminen tuottaa evaluaatiolle aivan uuden roolin, sanoi Stame.

Mustan laatikon avaamisessa on erilaisia mahdollisuuksia. Chen ja Rossi

esittävät erilaisia tapoja kuin Pawson ja Tilley. Carol Weiss jopa väittää, että ohjelmilla on yleensä monia teorioita. Weissin mukaan laatikko on jopa täynnä, the box is filled.

Tämä on Stamen mukaan suunnaton muutos suhteessa sitä edeltäneeseen evaluaatiokeskusteluun. Kun ohjelmat ovat hyvin kompleksisia, monimutkaisia, niin mitä tämä merkitsee evaluaatiolle. Ainakin tämä merkitsee sitä, että on tehtävä muutakin kuin randomisoitua koeasetelmaa käyttävää evaluaatiota.

Jo Mertonin opeista meidän pitäisi tietää, että teoriaa ei tule vain dataa keräämällä, sanoi Stame. Kun sitten ajatellaan realistista evaluaatiota, niin kohta konteksti on todella vaikea asia, sanoi Stame.

OHJELMAN JA EVALUAATION SUHDE

Stamen alustus herätti jo kiinnostunutta keskustelua ja monia kysymyksiä, mutta kun suomalaiset Petrit Petri Virtanen ja Petri Uusikylä saivat työryhmälustuksensa loppuun, ei keskustelu ollut laantua lainkaan. Uusikylä ja Virtanen ovat analysoineet Euroopan sosiaalirahaston kolmosohjelmaa, ja lyhyesti sanottuna he ovat pilkkoneet sen palasiksi. Kun he ovat evaluoineet ohjelmasta tehtyjä evaluaatioita he ovat tulleet siihen tulokseen, että pitäisi kysyä puhutaanko edes samasta asiasta eri stakeholder-tahoilla.

Uusikylä esitteli evaluaatiosta tehtyä kluster-analyysiä ja se osoitti, että eri ministeriöillä oli tilaamiensa evaluaatioiden suhteen hyvin erilaisia toiveita, hyvin erilaiset asiat herättävät kiinnostusta. Mauro Palumbo Italiasta totesi, että he ovat pohtineet samanlaisia kysymyksiä, ja he ovat käyttäneet fokusryhmiä saadakseen selville näitä erilaisia käsityksiä ohjelmista.

Nicoletta Stame sanoi keskustelussa, että nyt on oltava kunnianhimoisempi kuin ennen. On tehtävä parempia evaluaatioita kuin ennen. Minulle tuntemattomaksi jäänyt italialainen EU-komission asiantuntija tulistui lähes huutamaan edessäni. Hänen sanoman-

sa oli käsittääkseni se, että hänen mielestään myös ohjelmia pitäisi arvostella tai arvioida. Heräsi yleinen keskustelu siitä, että jos ohjelmat (programs) ovat huonoja, niin tuleeko evaluaattoreiden toimia niiden pelastajina.

Elliot Stern huomautti, että on myös tajuttava se, että kaikki toimijat muuttuvat prosessissa koko ajan. Hänen mukaansa tämä on se suuri generatiivisen kausaation idea, jonka Pawson ja Tilley ovat tuoneet evaluaatioon: muutos muuttaa toimijoita. John Owen Australiasta toi keskusteluun sen näkökulman, että joskus myös ohjelmasta voi tulla aika hyvä, kun siihen tehdään pieniä muutoksia. Pulma on se, että nämä muutokset eivät tule millään tavalla yleensä tietoon.

Englantilaiset Martin Gill ja Angela Spriggs olivat soveltaneet realistista teoriaa Sheffieldissä. Heidän mukaansa on tärkeätä huomata, että teoriassa voi olla vikaa, se voi olla huono tai toisaalta myös toteuttamisessa, ohjelman implementaatiossa voi olla vikaa. On tärkeätä huomata, että ohjelmat voivat olla huonoja. Toiseksi ohjelmat muuttuvat koko ajan ajan mukana. Tästä seuraa se, että CMO-konfiguraatioiden määrä on rajaton.

Toisena työryhmän alustajana oli professori Ilmari Rostila Porista. Hän kertoi Mansoor Kazin kanssa tekemästään yhteistyöstä ja toi esiin, miten voimakas käytännön työn tekijöiden yhteistyökorostus siinä työssä on ollut. Olennaista on se, että kun realistista tapauskohtaista evaluaatiota suunnitellaan, niin otetaan vakavasti se tapa, ne oletukset ja tieto, kokemus, joka käytännön työn tekijöillä on. Mekanismit perustetaan näille tiedoille. Kun dataa on sitten kertynyt, on sen säännöllinen käyttäminen olennaista. Totesin tähän keskustelua kommentoidessani, että itse näen nimenomaan sen olennaiseksi, että käytännön työn tekijät itse voivat analysoida aineistoaan. Aineisto on heidän hallussaan, sitä ei tehdä tutkijoille, jotka vievät sen jonnekin muualle "pois".

Englannissa on realistista evaluaatiota käytetty myös terveysohjelmien arviointiprojektissa Sheffieldissä. Tämän kokeilun pohjana olivat Carol Weissin (1995) teoriat muutoksesta. Tutkijat Suokas, Peters ja Green joutuivat toteamaan, että kolme vuotta oli projektiajaksi aivan liian lyhyt, siinä kului liikaa aikaa aloittamiseen ja lopettamiseen. Kausaalisuuden kysymykset ovat keskeinen ja pulmallisin asia realistisen evaluaation mekanismitarkasteluissa.

Pawson kommentoi ryhmän esityksiä lopuksi todeten, ettei hän ole koskaan ajatellut, että realistinen evaluaatio olisi ohjelman evaluaatiota. Se on ohjelmateorian evaluaatiota. Pawson varoitti myös siitä, että ihmiset eivät läkähdyttäisi itseään liian monilla kontekstimekanismeilla. Kontekstit tulevat olemaan aina vajaita, vajaasti kuvattuja ja se on hyväksyttävä, hän sanoi.

EVALUAATIO EI OLE VAIN TEHOKKUUDEN TUTKIMUSTA

Thomas Schwandt oli konferenssin viimeinen luennoija. Hän pohti alkuun evaluaation erityisyyttä suhteessa muuhun tutkimukseen: erityistä on se, että evaluaatio on arvottavaa. Mutta evaluaatio ei ole työkalulaatikko kuten Scriven väittää.

Toinen teema, jota Schwandt halusi korostaa on se, että evaluaatiot eivät saisi olla naiiveja, niiden on kyettävä näkemään ristiriitoja. Evaluaation ja evaluaattoreiden on erityisen tärkeätä huomata, että evaluaatio ei ole vain tehokkuuden tutkimusta, se on paljon enemmän. Evaluaatio ei myöskään ole vain intellektuaalista leikkiä, ylellisyyttä.

Olennaista on demokratian kysymys. Hän kysyi otammeko evaluaation tarpeeksi vakavana asiana, demokratia on vakava asia. Me voimme nähdä ihmiset käyttäjinä, kuluttajina tai poliittisina kansalaisina. Jos otamme tilivelvollisuuden kysymykset liian korostuneina, niin miten käy keskinäiselle tuelle, luottamukselle ja ihmisten keskinäiselle arvostukselle? Ovatko ihmiset tekemässä vain suoritteita? On tärkeätä miettiä, teemmeko me asioita instrumentaali-

sesti tai muuten, mikä on perimmäinen motiivimme.

Muuttuvassa globalisoituneessa maailmassa on olemassa tällä hetkellä monia paradokseja, väitti Schwandt. Erittäin olennainen kysymys on epistemologinen projekti, jonka mukana tiedosta on tullut tuote. Erityisesti human resources management -ajattelussa tietoa tuotetaan ja kulutetaan. Tällöin ihmisiä arvioidaan eri lailla kuin ennen. Myös monet muut tendenssit ovat paradoksaalisia. Esimerkiksi byrokratiaa sekä puretaan että rakennetaan. Professionalismi sekä vähenee että toisaalta myös kovenee. On myös monia muita paradokseja, jotka näemme ympärillämme. Oppiminen tulee toisaalta joustavammaksi. Puhutaan elinikäisestä oppimisesta. Toisaalta oppiminen nähdään erittäin instrumentaalisesti esimerkiksi vain osana kansallista kilpailukykyä.

Evaluaation tarkoitus on auttaa sitä, että praktikot pääsisivät työssään sinne, minne he pyrkivät. Evaluaatio voidaan nähdä fasilitaattorina tai myös opettajana. Meidän ei kannataisi ehkä korostaa niin paljon sanaa accountability, vastuullisuus tai tilivelvollisuus vaan puhua enemmän sanasta responsibility, joka sekin suomentuu vastuuksi, vastuullisuudeksi. Meillä on vastuu siitä, että tiedämme, osaamme tehdä

asioita. Meidän täytyy tietää, miten evidenssiä voidaan käyttää ja miten konflikteissa voidaan toimia. Meidän on vietävä evaluaatio takaisin oikeaan elämään, todelliseen maailmaan, lopetti Schwandt.

Euroopan evaluaatioyhdistyksen puheenjohtaja Elliot Stern kommentoi Schwandtin esitystä kysyen, oliko tämä luento hyvä muistutus siitä, josko konferenssin teema oli rajattu väärin. Keski-tyttiinkö liikaa metodeihin ja teoriaan? Schwandt vei Sternin mukaan kuitenkin puheen arvoihin, "tarvitsemme maailman, jolla on parempi ohjelmateoria", sanoi Stern konferenssin päätökseksi.

TUIJA LINDQVIST

Arvioinnin laatua voidaan parantaa kehittämällä arviointimenetelmiä

Tampereella heinäkuun alussa 2002 pidetyn kansainvälisen konferenssin avajaisten yhtenä pääpuhujana oli rehtori Jorma Sipilä. Jo konferenssikutsussa Jorma Sipilä asetti laadullisia haasteita arvioinnin kehittämiseksi. Arvioinnissa on kyse soveltavasta tutkimuksesta. Sitä tehdään käytännön tilanteissa, siksi se on niin vaativaa.

Konferenssipuheessaan hän mm. korosti sosiaalityötä tutkimuksen haasteena. Sosiaalityö on kova pala. Ei ole helppoa sanoa, mikä toimii. Yksilökohtaisuus ja tilannekohtaisuus, mitkä sosiaalityössä ovat tärkeitä vaikuttavat siihen, ettei ole helppoa löytää ja koota ja yleistää kansainvälistä tietoa.

Arviointi on Jorma Sipilän mukaan tullut jäädäkseen. Se, että sosiaalityö ja sosiaalipalvelut tulevat arvioinnin kohteeksi on osa sitä laajempaa prosessia, jossa julkiset toiminnat joutuvat osoittamaan merkityksensä ja perustelunsa esimerkiksi medialle ja sen välityksellä edelleen yleisölle. Ei riitä hyvän palvelun takeeksi enää, että on asiantuntija. Ei enää riitä esimerkiksi osoitukseksi pätevyydestä, että omaa koulutuksen joka tehtävään vaaditaan. On osoitettava myös käytännössä olevansa asiantuntija. Jorma Sipilän mukaan terveydenhuollossa voi olla mahdollista sanoa paljon siitä, mikä toimii. Toisilla alueilla, kuten sosiaalityössä se on vaikeampaa. Sosiaalityössä tutkitaan hyvin vaikeasti määriteltäviä prosesseja. Tutkimukselle on valtava haaste osoittaa, mitä saadaan aikaan. Silti kysymys on esitettävä. Ei riitä perusteluksi, että näin on tehty ennenkin. Suomessa on hyväksytty valtioneuvoston tasolla se ajatus, että kaikkea valtion rahoittamaa toimintaa pitää arvioida. Suomessa päätökset myös pannaan toimeen. Vähemmän ehkä keskustellaan siitä, toteutetaanko

arviointia sitten lopulta eri yksiköissä jotenkin hyödyllisellä tavalla vai muodon vuoksi.

Kysymykseen miten asiakkaiden käsityksiä tulisi kuulla, Jorma Sipilä vastaa: Asiakastyössä asiakkaiden omien käsitysten kuuleminen on tärkeää. Voi sanoa, että se on kutakuinkin puolet kokonaisuudesta. Kaikkien osapuolten käsitykset pitää kuitenkin myös kontekstoida. Kaikilla on omat intressit pelissä.

Sipilä piti konferenssia haasteena yhteiskuntatieteille. Toisaalta Sipilä ennakoii yhteiskuntatieteiden merkitystä. Se nousee tarpeesta löytää toimijoita, jotka kykenevät käsittelemään monimutkaisia yhteiskunnallisia ongelmia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä, esim. tasa-arvoa. Kaikkea maailmassa eivät yritykset pysty tekemään. Ne eivät pysty esimerkiksi tuottamaan uusia ihmisiä ja kasvattamaan niitä.

MAISA MAANIITU

Mitä kuntaan kuuluu?

VASTAAJANA SOSIAALIJOHTAJA PAAVO VARIS LOHJALTA.

Kysymykseeni, miten arviointi on ajan-kohtaista, Paavo Varis vastaa:

Sosiaalitoimen johtoon kohdistuu tällä hetkellä monia paineita. Arviointitietoa kysytään ja vaaditaan. Paineita tulee ennen muuta luottamushenkilöiden taholta. Luottamushenkilöt painottavat taloutta. Miksi rahat eivät riitä? Onko kunnassa palvelujen järjestämisessä huonot rakenteet? Tehdäänkö vääriä asioita. Myös vaikuttavuudesta kysytään. Nopeasti on pystyttävä vastaamaan ja luotettavasti.

Käyttökelpoista tietoa on vielä varsin vähän. Kysymyksiin on vaikea vastata. Tilatut selvitykset esim. Stakesilta ovat kalliita. Sosiaalijohtajat ovat keskustelleet näistä omissa kokoontumisissaan. Monet sosiaalijohtajat ovat aivan uupumuksen partaalla.

Sitä toivoisi, että löytyisi helppoja, helposti omaksuttavia ja käytettäviä menetelmiä. Toisaalta on jo huomattu, ettei niistä välttämättä ole apua.

ONKO ONNISTUMISIA?

PAAVO VARIS: On onnistumisiakin. Parhaat onnistumisen kokemukset koskevat arvioinnin käyttöä kehittämistyössä. Myös itsearviointi on lähtenyt liikkeelle. Parhaat onnistumisen kokemukset koskevat työntekijöiden itsearviointia. Henkilöstö on jo omaksunut itsearvioinnin laajasti.

Projektievaluatioilla ei sen sijaan ole uskottavuutta. Arviointi niissä jää yhä toiminnasta irralliseksi. Projektiraportit ovat usein vielä väljiä kertomuksia. Arvioinnin merkitys on vähäinen. Kehittämishankkeita ei aikapulasta johdun tahdo saada liikkeelle ollenkaan.

Itsearviointikiinnostus on tärkeää. Se on samalla herättänyt työntekijöiden kiinnostusta perehtyä arviointimenetelmiin laajemminkin. Nyt niistä kaivataan tietoa.

Olit Tampereen evaluaatiokonferenssissa, miten arvioit sen antia?

PAAVO VARIS: Tampereella joutui kysymään, mitä evaluaatio on. Monikirjaisuus oli niin suurta. Kaipaisin enemmän tietoa eri suuntauksista ja niiden taustalla olevista sitoumuksista. Arvioinnissa ollaan tekemisissä niin keskeisten asioiden kanssa, että sitoumukset tulee avata.

Konferenssissa Mikko Mäntysaaren puheenvuoro oli erittäin tärkeä juuri taustoja valaisevana. Arviointiasiaa eteneminen tulee olemaan iso ja vaativa koulutuskeskustelu.

MAISA MAANIITU

Miksi sosiaalityöntekijän tulisi tutustua oman työn arvioinnin käytäntöihin?

Konferenssiosallistujan puheenvuoro

Sosiaalipalvelujen ja sosiaalityön sekä hyvinvointipalvelujen arviointi on nuori ala maailmassa. Nyt järjestetty konferenssi oli järjestyksessä neljäs, ja se houkutteli osallistumaan sekä aiheensa kiinnostavuuden että helpon osallistumismahdollisuuden vuoksi. – Aluksi mielen valtasi melkoinen hämmennys, mitä kaikkea evaluaatiolla tarkoitetaan. Kun tapahtuman loppupuolella haastatelin kollegoja, syntyi monipuolinen – ei kuitenkaan ristiriidaton – kuva arvioinnin kentästä. Se ainakin tuli selväksi, että jokainen työtään kehittävä sosiaalityöntekijä tekee viisaasti hankkiessaan tietoa evaluaatiosta ja ottaen siihen alusta alkaen palvelun käyttäjän kumppaniksi. Kirjoittajan Shawn julkaisuihin perehtyneelle kirjoittajalle olivat jännittäviä Shawn puheenvuorot.

MIKÄ KONFERENSSI?

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos ja Stakesin FinSoc-sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä järjestivät yhdessä monien kansainvälisten yhteistyötahojen kanssa 4.–6.7.2002 Tampereella hyvinvointipalvelujen evaluaatiota käsittelevän konferenssin. Evaluation of Practice. Sen teemana oli ”Eri-laisten lähestymistapojen ja menetelmien kohtaamispaikka”. Konferenssi tarjosi ainutlaatuisen tilaisuuden kuulla ja kokea sosiaalityön ja sen lähialojen kansainvälisen arviointitutkimuksen kent-

tää. Osallistujia oli lähes 400 seitsemästätoista eri maasta, Suomesta runsaat puolet eli noin 200. Moni meistä käytännön asiakastyötä tekevistä sosiaalityöntekijöistä osallistui jo vuosi sitten kolmanteen terveystieteiden maailmankonferenssiin, josta kehkeytyi ”tartunta” saada kokea lisää kansainvälistä keskustelua itseä kiinnostavista aiheista.

Avauspuheessaan rehtori Jorma Sipilä näki yhteiskuntatieteiden merkityksen tulleen nyt tärkeämmiksi kuin viime vuosikymmenenä, jolloin uskottiin laajasti tekniikan kasvuun perustuvaan talousvisioon. Kehitys kuitenkin johti epätasa-arvoon. Sipilä näki haastavana vanhan väitteen, että sosiaalityö on taito, joka perustuu persoonallisuuteen, vaistoon, ja että työ opitaan seuraamalla sivusta mestarin työtä. Vanha väite piti sisällään sen, että sosiaalityötä ei voi tutkia. Sosiaalityö onkin haaste tutkimukselle sekä sitä kautta myös konferenssille.

Arvioinnin ja erilaisen mittaamisen yleistymisen on ilmaus merkittävästä hyvinvointivaltion muutoksesta. Kun aiemmin hyvinvointivaltion kehittämisessä nojaututtiin poliittisiin ideologioihin, nyt turvaututaan arvioinnin tuloksiin enenevästi myös Suomessa. Arviointi lisää oman työn hallintaa. Professori Juhani Lehto haastoi nostamaan esiin mm. kysymyksen siitä, mihin tietokäsitykseen ja arvoihin arviointi perustuu johtaessaan konferenssissa työryhmää, jossa keskusteltiin hyvinvointivaltion ja sen arvioinnin tulevaisuudesta.

Professori Geraldine MacDonald Bristolin yliopistosta pohti avausluennossaan näyttöön perustuvien palveluiden määrittelyjen ongelmallisuutta. Evaluaatiokeskuksen johtaja Mansoor A.F.Kazi luennoi nyt suuren kiinnostuksen kohteena olevan realistisen käytän-

nön arvioinnin soveltamisen mahdollisuuksista. Jyväskylän yliopiston professori Mikko Mäntysaari hahmotteli sen teoreettista taustaa. Hänen puheenvuoronsa ”Realism as a foundation for social work knowledge” löytyy konferenssin nettisivuilta osoitteessa: www.uta.fi/laitokset/sospol/eval2002.

Stanley Witkinin teemana oli arvioinnin kieli. Suomalaiset professorit Tarja Pösö ja Hannele Forsberg jatkoivat aihetta kysymällä ”Onko sanoilla väliä?” He kertoivat dialogina tutkimuksesta, jossa on uudella lailla kuultu väkivaltaisissa perheoloissa kasvavia lapsia.

Viimeisen aamun vierasluennoitsija oli yhdysvaltalainen pitkän linjan arviointitutkija Kevin Corcoran, joka nimesi arvioinnin toisaalta teoriaksi ja toisaalta käytännöksi. Tämän jälkeen seurasi minulle kiinnostavin päätösis-tunto, jossa panelisteina ja alustajina tohtori Ian Shawn johdolla oli niin suomalaisia kuin ulkomaisia esimerkkejä siitä, miten arviointia on voitu jo juurruttaa käytäntöihin. Itselleni Ian Shaw oli tullut tutuksi monien artikkeleiden ja julkaisujen kautta, joihin olin ihastunut FinSocin julkaisemina.

Ian Shaw, joka aiemmin oli julistanut manifestin evaluaation puolesta, kertoi esityksessään kolmesta tärkeästä sidonnaisuudesta. 1. Sosiaalityön tulisi perustua parhaaseen mahdolliseen näyttöön sen tuloksista ja luonteesta myös laadullisten tutkimusten mukaan. 2. Sosiaalityön tutkimuksen tulisi tuottaa jaettavaa ymmärrystä, joka syntyy yhdessä työntekijöiden ja asiakkaiden ongelmanratkaisukäytäntöjen kautta. 3. Sosiaalityön arviointitutkimuksen tulisi selvittää, ovatko toimintakäytännöt johtaneet asiakkaiden, työntekijöiden ja yhteiskunnan parempaan sosiaaliseen oikeudenmukaisu-

teen. – Konferenssin yhteydessä järjestettiin tiedotustilaisuus uuden aikakauskirjan perustamisesta, jossa Ian Shaw on toisena päätoimittajana. Julkaisu on nimeltään Qualitative Social Work: Research and Practice. Toimituskuntaan kuuluu Suomesta Synnove Karvinen Helsingin yliopistosta.

MITEN SUOMALAISET KÄYTÄNNÖN SOSIAALITYÖNTEKIJÄT ESITTÄYTYIVÄT TEEMOINEEN JA OSALLISTUIVAT KESKUSTELUUN?

Haastattelin muutamia postereiden ja puheenvuorojen esittäjiä sekä kuulijoita ja kysyin, mitä oli jäänyt voimakkaimpana mieleen.

Kiinnostusta herätti tamperelaisten lehtori Sinikka Forsmanin ja vanhus-huollon konsultoivan sosiaalityöntekijän Riitta Narkilahden posteriesitys

aiheena Sosiaalityöntekijät käytännön tutkijoina ja oman työn arvioijina – kokemuksia ERI-projektista. Sen yhtenä osahankkeena oli tapaustutkimuksiin perustuva toimintatutkimus vuosina 1999–2001. Tavoitteena oli selvittää kohtuuttomaan tilanteeseen joutuneiden kansalaisten kokemuksia ja heidän suhdettaan palvelujärjestelmään. Kitkakohtien kuvauksista edettiin kehittä-misehdotuksiin, ja tästä koko oppimis-prosessista ja sen seurauksista koostui posterin sisältö.

Seitsemällä sosiaalityöntekijä-tutkijalla oli mahdollisuus irrottautua hetkeksi asiakastyöstä omien tapaustensa tutkimista varten. Kuukausittain kokoonnuttiin reflektiivisiin ja vahvista-viin ”ERI-verstaisiin” kokemuksia jakaan, ja omista tapauksista tuotettiin case-kuvauksia. Koko ajan evaluoitiin omaa

sosiaalityöntekijän toimintaa dialogissa asiakkaiden kanssa, pyydettiin ja saatiin myös heiltä palautetta. Toimintatutkimuksen menetelmin palvelujärjestelmän toimimattomat kohdat tulivat näkyviin.

Mitkä olivat tulokset? Seitsemän tutkijaa opetteli kriittistä itsereflektiota – katsomalla peiliin. Mitä peilistä näkyi: oma koulutus ja kasvu, persoonallisuus ja työn kautta oppiminen. Sieltä näkyi omat arvot ja asenteet, mutta vasta tämän jälkikäteispohdinnan tuloksena. Sieltä näkyi asiakastapausten huolellisen pohdinnan avulla palvelujärjestelmien monia kitkakohtia, mutta myöskin sosiaalityöntekijöiden omia kaavoihin kangistuneita ajattelutapoja.

Mitä seurasi? Opittiin ammatillista aloitteellisuutta ja vastuunottoa niin asiakkaan tilanteesta kuin omista työta-

voista. Työkäytäntöjä kehitettiin aloittamalla yhteinen keskustelu työpaikoilla niin toimintapolitiikan kuin yksittäisen työntekijän tavoissa tehdä ratkaisuja. On ensin nähtävä ongelmat asiakkaan näkövinkkelistä eli usein "toisin", käytettävä luovaa ajattelua ja eläytymistä, jotta voidaan kehittää sosiaalityössä uusia hyviä käytäntöjä. Tämä ERI-projekti auttoi ymmärtämään byrokratian rajoja, mutta rohkaisi myös ylittämään niitä – seurasi siitä sitten mitä hyvänsä.

Tapasin Sinikan konferenssin toisena päivänä ja hän kertoi innostuneesti kokemuksiaan kuunneltuaan juuri professori Edward J. Mullenia (Colombia University School of Social Work, USA): - "Evidence based evaluation" ei ole pelkästään tilastoihin ja kvantitatiiviseen tutkimukseen perustuva tutkimuksen alue, vaan yhtä hyvin se on "practitioners knowledge" eli muuhun tutkimukseen kuten käytännön tietoon perustuva tutkimusta. Sosiaalityöntekijöiden tulisi tulla kriittisemmiksi omaan työhönsä tutkimalla sitä, sen vaikuttavuutta (effectiveness) ja luoda hyviä käytäntöjä (best practices). Kentän työntekijöitten tulisikin saada lisäkoulutusta ja välineitä tutkimuksen tekemiseksi. - Mullenin mukaan Evidence based-tutkimus tulee mm. lääketieteestä, jossa tehdään jatkuvasti tutkimusta ja luetaan paljon. "Jos sosiaalityöntekijät eivät lue eivätkä aseta mitään tekemäänsä kyseenalaiseksi, ei ammatti voi kehittyä. On lisättävä kriittisyyttä ja hankittava tietoa tutkimusmenetelmistä. USA:ssa asiakkaat tulevat sosiaalityöntekijän vastaanotolle ja vaativat tutkimukseen perustuvaa palvelua – tieto on kummallakin puolen pöytää. Organisaation tulisi antaa mahdollisuus näiden asioiden tutkimiseen. Kun on nähnyt miten hyödyllistä asiakaslähtöisyys on, ei voi toimia toisin."

"KORSO CASE STUDY" JA MUITA EVALUOINTIESIMERKKEJÄ

Hyvin vaikuttava ja vauhdikas esitys kuultiin Vantaan Korsosta, jolla oli huono imago runsaiden lastensuojelutapausten ja maahanmuuttajaperheiden

vuoksi. Johtaja Maarit Sulavuori ja kouluttaja Peter Sundman kertoivat vaikuttavasti, miten FinSocin väliintulon jälkeen saatiin alkuun hanke eli tapaustutkimus Korso, jonka tavoitteena oli saada hektiseen sosiaalitoimiston arkeen päivittäisiä "pieniä askelia", joilla lastensuojelutyötä voitaisiin kehittää.

Mitkä olivat tärkeimmät tekijät hankkeen käynnistymiselle: lähdettiin liikkeelle avaintyöntekijöiden tarpeista. Kolme innokasta sosiaalityöntekijää oli riittävä määrä saada myös loput mukaan. Esimiesten voimakas tuki, sopivien tavoitteiden asettaminen ja hitaasti eteneminen, ajan antaminen henkilökohtaiseen prosessointiin ja hengen ylläpito ihan hauskuuteen asti mainittiin esityksessä.

Haastattelin konferenssissa Peijaksen sairaalan sosiaalityöntekijää Kirsti Huvista, joka vuosi sitten oli posterinesittäjänä terveysosiaalityön maailmankonferenssissa, nyt osallistujana ja oppijana. Kirsti kertoi sairaalan psykiatrisen poliklinikoiden sosiaalityöntekijöiden lähteneen itsearviointikoulutuksen kautta kehittämään omaa työtään, joista yksi oli asiakkaiden asunnottomuusprojekti. Se hyväksyttiin Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeeksi ja lisäksi Stakes otti raportin julkaistakseen Aiheita -sarjassa, jotta tämän tutkimuksen näkökulma tulisi laajemmin tietoon.

MIKSI OSALLISTUMINEN KANNATTI?

Ryhmä osallistujia keskusteli kanssani siitä, kannattiko tulla – keskellä heinäkuuta – maailmankonferenssiin. Meillä tuntui olevan hyvin monipuolinen ja toisistamme poikkeavakin käsitys siitä, mikä henkilökohtaisesti "kolahti". Olimme olleet eri sessioissa, joten kokemusten jakaminen jo sinänsä monipuolisti käsityksiämme siitä, mitä evaluaatio tarkoittaa. Sinikka Hiljanen kertoi Geraldine Macdonaldin puheenvuoron puhutelleen. Pitäisi katsoa mitä tutkimuksia on tehty ja käyttää samansuuntaisia tuloksia vertailussa. Johanna Björkenheim totesi konferenssin annin hänelle

itselleen olleen se, että kun muistaa vain määritellä miten sen arviointinsa tekee, "mikä on meille evidence", on aika vapaat kädet lähteä omaa työtään tutkimaan. Silloin saadaan sellaista tutkimustulosta, joka meitä itseä asiakastyössä hyödyttää. Kun nyt valitettiin, että sosiaalityöntekijät eivät lue tutkimuksia, silloin itse kiinnostuu ottamaan selvää asioista.

Eila Sundman kertoi oivaltaneensa, miten vähän sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita oman työnsä tutkimisesta; mennään päivästä toiseen vain "perimätiedon varassa". Onko siihen varaa? Täydennyskoulutusvelvollisuus olisi oltava, jotta ei voisi jäädä vain toimipaikkakoulutuksen varaan. Samaan mielipiteeseen yhtyi nuori vasta työelämään tullut Kaisu-Leena Raikisto, joka oli kiinnittänyt huomiota samaan seikkaan. Sosiaalityöntekijät tyytyvät niihin käytäntöihin, jotka nyt toimivat. Onko se riittävää tulevaisuutta ajatellen?

Mitä itse sain? Kun silmäilin konferenssin ennakkomainosta, en voinut kuin todeta minulle tapahtuneen juuri näin: "Sosiaalityön kansainväliset yhteydet auttavat alan työntekijöitä virkistymään ja vahvistumaan ja näkemään oman työnsä uudesta näkökulmasta. Kansainvälinen peilaus vahvistaa uskoa omaan toimintaan, mikä on työssä jaksamisen ehto. Konferenssi edistää sosiaalisesti vahvistavaa verkostoitumista." Minun ja monen muun terveydenhuollon sosiaalityöntekijän verkostoon tuli viehättävä japanilainen sosiaalityön opiskelija Takami Kubota, joka tekee vertailevaa tutkimusta amerikkalaisten, suomalaisten ja japanilaisten sosiaalityöntekijöiden (sosiaali) poliittisesta vaikuttamisesta ja sosiaalityön yhteyksistä talouteen. Hän haastatteli Suomessa muutamia suurten sairaaloiden kokeneita kollegoja, ja erityisen innokkaina odotamme juuri tuon evaluaatiotutkimuksen valmistumista.

PIRJO HAVUKAINEN

EMAIL:

PIRJO.HAVUKAINEN@PSHP.FI (T),

Empowerment-evaluatio, asiakslähtöisyyden täsmentäjä?

Stanfordin yliopiston konsultoiva professori David Fetterman
(<http://www.stanford.edu/~davidf>,
www.stanford.edu) vieraili Suomessa 23.–25.10.2002 osana FinSocin vieraillevien professorien ohjelmaa. Tästä ohjelmasta lyhyesti toisaalla tässä lehdessä.

Halusimme kutsua David Fettermanin Suomeen saadaksemme paremman käsityksen siitä, miten voimavaraistava (empowerment) evaluatio soveltuisi suomalaisen yhteyteen ja olisiko tämä lähestymistapa hyödyllinen tavoiteltaessa asiakaslähtöisempiä palveluja. Empowerment- käsitteen suomalaisia käännöksiä ovat mm. voimavaraistava, voimaannuttava, valtaistava.

Fetterman on kouluttanut ja konsultoinut empowerment -evaluaation mallin käyttöä erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa mm. Japanissa ja Etelä-Afrikassa Yhdysvaltojen lisäksi. Suomessa Fetterman esitteli ja demonstroi arviointimalliaan kahdessa workshopissa. Lisäksi hän konsultoi yhtä työryhmää oman mallinsa käytöstä konkreettissa kehittämissuunnitelmassa. Suomen arviointiyhdistyksen seminaarissa hän teetti myös demonstraation, missä vietiin lävitse tiiviissä tahdissa kolme empowerment-evaluaation keskeistä askelmaa.

Fettermanin tausta on etnografiassa ja laadullisessa tutkimuksessa, mutta parhaiten hänet tunnetaan empowerment-evaluaation kehittäjänä. David Fetterman muistetaan myös julkisesta Evaluation -lehden palstoilla käymistään omaan lähestymistapaansa liittyvästä evaluaatiokiistasta Michael Scrivenin ja Michael Pattonin kanssa. Vuosien kuluessa kiistely on liehtynyt

yhteistyöksi. Oli nähtävissä, että Fetterman ja Patton ovat ammentaneet myös toisiltaan.

EVALUAATION SIIRTYMÄ KOHTI HYÖDYLLISYYSEN JA KÄYTTÖKELPOISUUSNÄKÖKULMAA

David Fettermanin mukaan viimeisten 25 vuoden aikana evaluaatiossa on siirrytty korostamaan evaluaation tulosten käyttöä ja hyödyllisyyttä, eri osapuolten osallisuutta sekä asiakkaan merkitystä. Fetterman paikantaa voimavaraistavan evaluaation perinteiseen nähden seuraavasti:

EMPOWERMENT-EVALUAATION KOLME KESKEISTÄ VAIHETTA

David Fetterman on kehittänyt empowerment-evaluaatiotaan. Hänen ensimmäisessä empowerment evaluatio -kirjassaan (1996) mallissa oli neljä vaihetta, mutta sittemmin hän on tiivistänyt vaiheet kolmeen. Kolmen vaiheen evaluatio merkitsee dokumentaation ja seurannan sisällyttämistä kolmanteen vaiheeseen. Evaluaatiossa käsitellään yhdessä toimintaan liittyvien keskeisten osapuolten (mm. asiakkaat, työntekijät, johto, rahoittajat,) kanssa arvioitavan hankkeen keskeiset elementit. Ne ovat:

1. Keskeisimmän mission, tavoitteen tai päämäärän yhteinen määrittely
2. Kannan ottaminen arvioitavan projektin nykytilaan
3. Projektin tulevaisuuden suunnittelu (dokumentointi ja näyttö mukaan lukien), jotta se vastaa paremmin eri osapuolten yhdessä määrittämiä tavoitteita

Kysymys on ns. formatiivisesta, muotouttavasta evaluatiosta. Empowerment-evaluatio voidaan tehdä projektin etenemisen eri vaiheissa. Siinä on menetelmän joustavuus. Usein arvioitavan toiminnan varsinaisen arvioinnin aloitetaan hankkeen jo ollessa hyvässä vauhdissa. Tämä ei Fettermanin mukaan haittaa. Tavoitteen, nykytilan arvioinnin ja suunnan tarkistamisen kokonaisuus voidaan yhdessä käsitellä

Perinteinen	Empowerment -evaluaatio
Ulkoinen	Sisäinen
Asiantuntija	Valmentaja tai kriittinen ystävä
Riippuvuus	Itsemääräämisen korostaminen ja kykenevyyden, kapasiteetin rakentaminen
Riippumaton arviointi	Yhteistyö

hankkeen myöhemmässäkin vaiheessa. Tästä syntyy eräänlainen perusta, johon palataan kolmen – kuuden kuukauden kuluessa tarkistamaan, miten valitussa suunnassa on pysytty ja miten dokumentaatio ja näyttö sitä tukee.

Voimavaraistavan evaluaattorin tehtävä (kohta 1) arvioitavan hankkeen tai

projektin keskeisimmän tavoitteen tai mission kirkastamisessa on auttaa tärkeimmistä arvioitavan projektin tai toiminnan osapuolista koostuvassa ryhmässä yhdessä tehtävän missiolauselman eli toiminnan ydintavoitteen määrittämistä. Näin tärkeää on nostaa esille ryhmän yhteiset arvot, korostaa demok-

raattista prosessia ja antaa merkityksiä ja "ääni" niille, joita ei aina kuulla. Nämä ovat usein palveluja saavia asiakkaita. Fetterman on myös kokenut hyödyllisenä rahoittajien mukanaolon, koska heille tätä kautta muodostuu realistisempi käsitys arvioitavana olevasta toiminnasta, projektista tai hankkeesta.

Kannan ottaminen arvioitavan projektin tai hankkeen nykytilanteeseen (kohta 2) (Taking Stock) merkitsee kahden eri vaihetta. Ensin kukin yksilönä määrittää toiminnat, joilla tavoitteeseen pyritään ja sen jälkeen nämä priorisoidaan yhdessä niin, että jäljelle jää 10–20 tärkeintä tavoitetta. Tässäkin Fetterman korosti sitä, että on valittava keskeisimmät arvioitavat toiminnat. Kaikkea ei ole tarpeen arvioida. Yhteisten tärkeimpien tavoitteiden esille saamisessa eli

priorisoinnissa käytetään konkreetteja pisteitä. Kukin osallistuja saa esim. viittä tai kymmentä pistettä osoittavat tarra-ympyrät, jotka hän jakaa itse tärkeimmiksi kokemilleen toiminnoille arvioitavassa hankkeessa. Nämä pisteitä osoittavat lappuset kiinnitetään yhteiseen suureen tauluun. Näin kaikkien antamat pisteet tulevat näkyville ja yhteisen keskustelun kohteeksi. Keskiarvot laskeetaan sekä sarake- että rivimuuttujien osalta. Tämä vaihe on sensitiivinen; se edellyttää, että jokainen perustelee, miksi hän antoi juuri sen numeron, mikä antoi. Keskiarvot auttavat ymmärtämään erilaista pisteiden antologiikkaa; joku voi olla hyvin kriittinen ja antaa matalia pisteitä, toinen optimisti ja antaa korkeita. Näin nämä erilaisuudet tulevat näkyviin.

Arvioitavan projektin tulevaisuuden suunnittelussa (kohta 3) on kyse tavoitteiden uudelleen määrittelystä yhdessä tehdyn priorisoinnin pohjalta. Nyt haetaan myös sitä, mitä projektista on olennaista dokumentoida kun strategiat on tarkistettu. Arvioitavan projektin dokumentaation tarkoitus on etsiä faktaa ja kovaa näyttöä. Tällöin kysytään yhdessä auttaako dokumentaatio ja millainen sen tulisi olla auttaakseen. Mitä faktoja kirjataan ja mitä näyttöä tarvitaan sen arvioimiseksi, toteutuvatko tavoitteet.

Erityiseksi voimavaraistavan evaluaation tekee evaluaattorin mahdollistava ja konsultoiva sekä projektia toteuttavien yhteistä ajattelua kirkastava rooli. Evaluaattori ei ole ulkopuolinen, vaan olennaisesti mukana auttamassa toimintaa määrittämään omia tavoitteitaan, keskeisiä toimintoja sekä suunnassa pysymistä myös dokumentoinnin suunnittelun avulla. Toinen tärkeä elementti on arvioitavan hankkeen eri osapuolten aito yhteinen tekeminen, tavoitteen tai mission tarkistaminen, arvojen ja fokuksen kirkastaminen sekä hankkeen muuntaminen vastaamaan yhdessä määritettyjä tavoitteita nykytilanteen yhteisen arvioinnin pohjalta. Hankkeen sen hetkiseen vaiheeseen ja toimintaan tehdään eräänlainen lähtötilanteen kartoitus, jonka pohjalta luo-

daan hankkeen toteuttamisen tulevaisuuden suunta, ja sitä tukeva dokumentointi ja näytön hankinta. Hankkeen yhdessä sovitussa suunnassa pysymistä tarkistetaan 3–6 kuukauden jaksoissa, jolloin evaluaattori palaa takaisin ja kokoaa aineistoaan.

Koska tämän voimavaraistavan evaluaation nykytilanne, tavoitteet, yhteinen tulevaisuuden suunta todella määritetään ryhmässä, tämä lähestymistapa vie enemmän aikaa kuin tavanomainen ulkoinen evaluaatio, mutta Fettermenin mukaan tärkeintä on, että sen avulla voidaan saada hanketta välittömästi hyödyttävää pohjatietoa sen suunnan tarkistamiselle mielekkäästi niin, että hankkeen suuntaa voidaan tarkistaa matkan varrella yhdessä tarkennettujen tavoitteiden mukaan, suunnitella järkevä dokumentaatio ja näytön hankinta sekä päästä arvioimaan hankkeen kannalta keskeisten tavoitteiden toteutumista. Seuraavassa vaiheessa aletaan käyttää tavanomaisia sosiaalityömetodeja, kuten kyselylomakkeita, haastatteluja, asiakirjoja ja muuta päätetyn dokumentaation tuottamaa aineistoa.

Fettermanin kolme Suomen päivää ovat tiiviitä; koulutusta, konsultaatiota, keskustelua. Saimme annoksen realismia mutta myös innostusta ja voimavaraistumista itsekkin. Tälle antoi hyvää perustaa KTT Juha Siitosen puhutteleva esitys empowerment-käsitteestä ja hänen sovelluksistaan. Stakesin workshopin anti oli suomalainen alustus empowerment-käsitteestä. Fetterman osoittautui kokeneeksi kouluttajaksi, antoisaksi konsultiksi ja itsenä alttiiksi panevaksi ihmiseksi. Fettermanin www-sivut ovat monipuoliset ja materiaali niillä pääosin ilmaista. Kannattaa vieraila Fettermanin www-sivuilla, lukekaa lisää empowerment evaluaatiosta, jos näkökulma kiinnostaa.

TYÖTÄ JA LUKEMISTA

Erilaisten evaluaation lähestymistapojen ja menetelmien oppiminen vaatii ponnisteluja. Valmiita reseptikirjoja ei ole, vaikka koulutustilaisuuksien osallis-

tajat niitä aika usein toivovatkin. Todellisuus on kuitenkin niin moniulotteinen, ettei siihen päästä kiinni teknisillä tempuilla. Evaluaatioajattelun ja osaamisen kehittämisessä on olennaista oman ajattelun kirkastaminen, oman kiteytyksen kyvyn kehittäminen ja huolellinen analyysi siitä, mitä itse tai oma organisaatio evaluaatiolta hakee. Mitkä ovat peruskysymyksiä ja millaiseen orientaatioon haluamme evaluaation perustuvan. On syytä myös olla selvillä tieteellisen tutkimuksen perussäännöistä.

Olen itse paikantanut empowerment evaluaation mahdollisuudeksi asiakaslähtöisten hankkeiden arviointiin ja suunnan tarkistamisen välineeksi. Missä syntyisi kokeiluja, joiden kehittämisessä ja suomalaisen sovelluksen luomisessa voisi olla mukana? Meitä FinSocissa kiinnostaa yhteistyö voimavaraistavaan evaluaatio-otteeseen perustuvan arviointihankkeen kanssa.

RIITTA HAVERINEN

LISÄVIITTEITÄ:

- Fetterman, D.M (2001) Foundations of Empowerment Evaluation. Thousands Oaks, CA; Sage.
Fetterman, D.M., Kaftarian, S. and Wandersman, A (1996) Empowerment Evaluation: Knowledge and Tools for Selfassessment and Accountability. Thousand Oaks, CA: Sage.
Sage: <http://www.sagepub.com>.
Juha Siitonen (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Acta Universitatis Ouluensis, Series E Scientiae Rerum Socialium 32.

PÄÄKIRJOITUS:

FinSocin horisontista

Tämä vuosi on ollut varsin kiinnostava FinSocille. Olemme todella iloisia siitä, että viime heinäkuun Evaluation for Practice - konferenssi kokosi laajan kiinnostuneiden joukon. Eryityisesti ilahdutti yli 220 suomalaista osallistujaa. Voimme jo sanoa: Arviointi on tullut arkeen. Se koetaan kiinnostavana haasteena, johon on useita lähestymistapoja. Arviointia kysytään, arviointeja ja arviointitutkimusta tehdään. Kiinnostus on lisännyt tiedon tarvetta sosiaalipalvelujen arviointiin soveltuvista lähestymistavoista. Niiden kehittäjiä on tarpeen esitellä. Tässä numerossa palaamme Tampereen konferenssin antiin.

FinSocin vieraillevien professoreiden ohjelma käynnistyi. Ohjelman tarkoitus on tuoda alan huippuosaamista suomalaisten käytännön työntekijöiden käyttöön ja tätä kautta lisätä evaluaatiokiinnostusta ja evaluaatio osaamista. Ensimmäisinä kouluttajina ovat olleet Huddersfieldin yliopiston evaluaatioyksikön johtaja Mansoor Kazi realistisen tapauskohtaisen arvioinnin teemallaan ja Stanfordin yliopiston konsultoiva professori David Fetterman voimavaraistavan (empowerment) evaluaation teemallaan. Molemmat vieraat ovat lisäksi konsultoineet valittuja hankkeita evaluaation käytännön toteuttamisessa. Tässä numerossa esitellään Helsingin sosiaaliviraston laajaa Manzoor Kazin konsultoimaa evaluaatiohanketta. Empowerment-evaluaatiota esittelee Riitta Haverinen.

Kansainväliset konferenssit ja vieraat tuovat meidän kaikkien ulottuville ajankohtaisen evaluaatiokeskustelun. Nyt evaluaatiokeskustelua sävyttävät risteävät vaatimukset ja haasteet. Näissä on kyse sisäisen ja ulkoisen evaluaation suhteesta, luottamuksesta, vallasta arvioida ja asettaa vaatimuksia. Postmo-

derni kompleksisuus ja keskustelu paradigmaeroista on läsnä. Näyttöön perustuvien randomisoituihin kokeisiin tai kvasikoeasetelmiin perustuvan tiedon nostaminen tietohierarkian huipulle kohtaa myös kritiikkiä. Vaaditaan tosi maailmaan (real world research) soveltuvaa huolellista tieteellistä perustutkimusta, jossa professioilla on roolinsa.

Yksimielisyys näyttää vallitsevan korkeatasoisen, parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon perustuvan tutkimuksen ja työn tarpeesta. Keinojen osalta on erilaisia painotuksia. Näitä painotuksia käsitellään tässä numerossa. Vaikka näyttöön perustuvia menetelmiä kaivataan, niiden kehittämisessä on runsaasti ongelmia. Puhutaan arjen ja teorioiden, käytäntötiedon ja tieteellisen tiedon sekä tietohierarkioiden suhteesta.

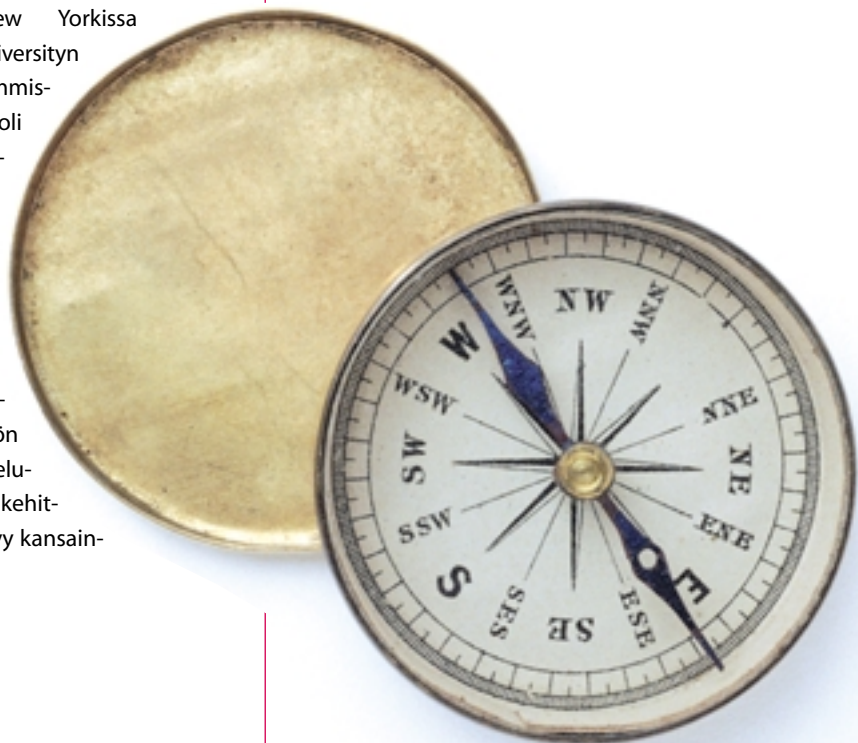
European Evaluation Societyyn joka toinen vuosi järjestämä konferenssi kokosi lähes 400 evaluaatiotutkijaa Sevillan lokakuussa. Inter-Centre Network for Social Work Evaluation Units on asiantuntijaverkosto, johon kuuluu evaluaatioyksiköitä Länsi-Euroopasta ja USA:sta. Verkoston vuotuinen workshop pidettiin New Yorkissa Columbian Universityn tiloissa. Molemmissa teemana oli tieto ja teoriaperustainen työ. Tätä keskustelua tiivistetään tässä numerossa.

Suomalaisen sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen analyysi ja kehittäminen hyötyy kansain-

välisestä vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä, tutkijaverkostoihin ja konferensseihin osallistumisesta. Nyt on aika myös tuoda omia evaluaatiohankkeita kansainvälisille areenoille.

Ajankohtaisen kansainvälisen evaluaatiokeskustelun välittämisen ja kommentoinnin lisäksi tähän numeroon sisältyy ajankohtaista tietoa siitä, mitä meillä tapahtuu. Sitä esittelee esimerkiksi uusi käynnistyvä Tätä tutkitaan-sarjamme. Siihen otamme mielellämme esittelypuheenvuoroja evaluaation tekijöiltä. Antakaa siis kuulua itsestänne.

**RIITTA HAVERINEN,
MAISA MAANIITU**

Helsingin sosiaalivirastossa arvioidaan sosiaalityötä ...

Arviointi on kansainvälisesti erittäin nopeasti kehittyvä tieteenala ja käytännön kehittämisen tukiväline. Myös Suomessa kiinnostus arviointia kohtaan on virinnyt ja laajennut erityisesti kahden viimeisen vuoden aikana. Monet työntekijät ovat alkaneet kysyä, miten he arvioisivat asiakastyötä ja miten sitä voisi tehdä työntekijäryhmänä yhdessä? FinSocin aloitteesta ja avulla sosiaalivirasto on valinnut pääyhteistyökumppanikseen Huddersfieldin yliopiston evaluaatiokeskuksen johtajan Mansoor Kazin, joka on kansainvälisesti tunnettu tapauskohtaisen realistisen evaluaation kehittäjä.

Sosiaaliviraston työryhmiä haettiin toukokuussa mukaan arviointihankkeeseen, jossa Mansoor Kazi olisi ohjaajana. Viraston työntekijöistä muodostettiin viiden hengen tukiryhmä, jonka jäsenet lupautuivat toimimaan ryhmien lähitukena. Tukiryhmässä ovat mukana kaikki neljä Hyvinvointipalvelujen arvioinnin PD-ohjelman suorittanutta työntekijää. Arvioinnin aloittaminen herätti laajaa kiinnostusta; ensimmäiseen seminaaripäivään osallistui yli 60 kiinnostunutta.

Petteri Paasio on työskennellyt syksyllä 2002 kahden kuukauden ajan virkavapaana toimistopäällikön tehtävään kehittäen Helsingin sosiaaliviraston arvioinnin strategiaa. Sosiaaliviraston todellinen haaste on arvioinnin ja vaikuttavuuden *haltuunotto*. Haltuunoton Paasio määrittelee siten, että jokaisen ammatillisen toimijan on *ymmärrettävä*, mitä arviointi ja vaikuttavuus tarkoittavat konkreettisesti ammatillisessa käytännössä. Toiseksi kaikkien työyhteisöjen ja organisaatioiden on kyettävä *toteuttamaan* sellaiset ammatilliset käytännöt, joissa arviointi on osa arjen toimintaa ja jotka ovat vaikuttavia ja joiden vaikuttavuus tiedetään.

Arviointi on laaja-alaista toimintaa,

joka alkaa ongelman määrittelystä ja asiakkaan tarpeiden selvittämisestä ja määrittelystä. Arviointi päättyy vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden arviointiin. Arviointi on aina viimekädessä vaikuttavuuden arviointia.

Mansoor Kazilla oli elokuussa oma luentopäivä kaikille kiinnostuneille. Siihen mennessä oli varmistunut, että neljä työyksikköä lähtevät pilottihankkeina mukaan kehittämään arvioinnin käytännön malleja. Kaikki neljä ryhmää saivat elokuussa yhden konsultaatiotapauksen Mansoor Kazin kanssa. Helsingin työyksiköissä arvioidaan humerikkomuksesta kiinnijääneiden nuorten kanssa tehtävää lyhytkestoista ohjelmaa, huumeiden käyttäjien palveluohjauksellia, aikuissosiaalityötä sekä vanhustyön sosiaalityötä ja tukipalveluja.

Mansoor Kazi oli marraskuussa puolitoinen viikko jatkamassa arviointihankkeiden työstämistä yhdessä työntekijöiden kanssa. Kazilla on vastaavallaisia ryhmiä eri puolilla Englantia ja Skotlantia. Arviointi perustuu asiakasaineiston tietojen keruuseen työn vaikuttavuudesta (outcomes), konteksteista, mekanismeista ja interventioista. Tavoitteena on yksinkertaisesti sanottuna oppia tekemään jatkossa paremmin todennettua, vaikuttavaa asiakastyötä. Analysoimalla kerättyä aineistoa esim. SPSS-ohjelman avulla löydetään sellaista tietoa, jota arkityön myllerryksessä ei havaitse tai jäsennä. Kun arviointi tehdään jo maaliskuussa 2003 omalla aineistolla, se on toisella lailla palkitsevaa kuin muiden aineistojen kanssa "pelaaminen".

On ollut mielenkiintoista nähdä, kuinka kaikissa hankkeissa on jo ensimmäisen kolmen kuukauden aikana edetty miettimään työn vaikuttavuuden/asiakasmuutoksen tavoitteita (outcomes), asiakkaiden elämäntilan-

teisiin liittyviä historiallisia ja ympäristötekijöitä (kontekstit), muutosvoimia (mekanismeja), joiden avulla asiakas tuottaa muutosta elämässään sekä palveluiden eli interventioiden määrittelyä. Työstä puhutaan jo arvointikäsitteiden avulla, joiden sisältöä ja suomenkielisiä vastineita mietitään ja määritellään. Suomalaiseen sosiaalityöhön eivät tunnut istuvan esim. amerikkalaisten luomat standardisoidut kysymyslomakkeet, joten useimmissa hankkeissa ollaan luomassa ja kehittämässä omia mittareita asiakasmuutoksen ja asiakkaan tilanteeseen liittyvien eri tekijöiden muutoksen mittareiksi. Kehittämistyö on vaatinut paljon aikaa ja paneutumista työryhmiltä, mutta tuloksena on työn sisällön tarkkaa analysointia ja määrittelyä.

Mansoor Kazi soveltaa tapauskohtaisen evaluaation menetelmää erittäin luovalla tavalla. Hänen näkemyksensä mukaan käytännön työntekijät ovat oman työnsä parhaita asiantuntijoita ja he tietävät, mitä he työllään tavoittelevat. Käytännön työn ajattelemisen tuloksina, vaikutuksina outcomes -merkityksessä ei ole kuitenkaan niin tavalista. Siitä meillä puuttuu traditio. Sosiaalityö on Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa Anders Bjerkmannin vanhan väitteen mukaan hyvin pitkälti virkamiestyötä. Virkamiehen on tärkeää noudattaa lakeja, asetuksia, ohjeita jne. Työ määrittyy sekä näistä säännöksistä että luonnollisesti myös ammatillisesta perinteestä, etiikasta jne. Työtä ei kuitenkaan useinkaan dokumentoida "ammatillisesti" tuloksia ja vaikutuksia tavoittaen. Uusi suunta on nyt haussa.

MARJA-RIITTA KILPONEN, TUIJA LINDQVIST, PETTERI PAASIO

Elämänhallintaa ja työelämäpolkuja

Pekka Karjalainen: "Elämänhallintaa ja työelämäpolkuja"
NUOTTA-projektin arvioinnin väliraportti. Stakes, FinSoc
Arviointiraportteja 1/2002.
Helsinki 2002.

TAUSTA

Erilaisilla toimenpiteillä ja projekteilla on viime vuosina pyritty vaikuttamaan voimallisesti nuortenkin elämään tarjoamalla mitä moninaisimpia mahdollisuuksia. Esimerkkeinä mainittakoon laki kuntouttavasta työtoiminnasta ja aktiivisen työvoimapolitiikan keinot, ESR-projektit, kansalliset hankkeet, työpajatoiminta sekä viranomaistyön kehittäminen ja tehostaminen.

On sanottu, että 1990-luku on ollut nuorten työpajaprojektien menestystarinan aikaa. Taustaksi on nimetty muun muassa yhteiskunnan sosiaalistamisjärjestelmien epävireytyys, joka näkyy siinä, että nuorisoprojektit ovat olleet sankarin roolissa syrjäytymisen vastaisessa toiminnassa (ks. Paju & Vehviläinen 2001). Olipa kyse sitten epävireytyydestä, kankeudesta, resurssien puutteesta tai maailman muuttumisesta, on selvää, että palvelujen toimivuutta tulee kehittää.

PROJEKTI

Joensuussa nuorten elämään liittyviin palveluhaasteisiin kehitetään ratkaisuja Euroopan sosiaalirahaston ja Joensuun kaupungin rahoittamassa NUOTTA-projektissa. Projektin hallinnoijana on Joensuun kaupunki, ja suunnittelusta vastasivat yhdessä Joensuun kaupungin peruspalveluvirasto ja Joensuun

työvoimatoimisto. Työskentely on suunnattu pääosin 17–24-vuotiaisiin nuoriin, joiden katsotaan olevan heikosti työhön ja koulutukseen motivoituneita ja siten syrjäytymisuhan alaisia. Projektissa pyritään vaikuttamaan nuorten tilanteisiin moniammatillisella työotteella, joka sisältää yksilökohtaisesti suunniteltuja erityistoimenpiteitä.

Tavoitteena on, että tuettavana on 160 nuorta projektin toiminta-aikana. Taustavaikuttimena hankkeelle olivat työvoimatoimistossa ja sosiaalitoimessa tehdyt havainnot työttömyydestä, toimeentulotukimenoista, nuorten tilanteesta yleensä sekä tiettyjen ryhmien jäämisestä kokonaan palvelujen ulkopuolelle. Havaittiin myös, että nuorten tilanteisiin ei voida riittävästi vaikuttaa vallitsevan palvelurakenteen puitteissa.

NUOTTA-projektissa kehiteltävän mallin avulla pyritään toimimaan yhtä aikaa sekä uusia työmuotoja kehittämällä että vallitsevia palveluja hyödyntäen. Mallin lähtökohtana on sosiaalityöntekijän ja työvoimaneuvojan muodostama työpari. Molemmat ovat taustaorganisaatioidensa vakituksia työntekijöitä. Projektissa työskentelee lisäksi kolme ohjaajaa, jotka toimivat nuorten arkielämän tukena. Esimerkkinä voi mainita, että projekti käyttää työssään sekä työhallinnon että sosiaalityön tietojärjestelmiä (tiedot toimenpiteistä ja asiakaskertomukset). Näin tieto projektissa ja emo-organisaatioissa tehdyistä toimista ja nuorista on käytettävissä molemmin puolin.

Laajempaan tavoitteeseen on ollut sosiaalityön ja työvoimatoimiston hallinnonrajat ylittävän työkäytännön kehittäminen nuoriin liittyen. Tavoitetta on tuettu taustaorganisaatioiden koulutusprosessilla. Toinen laaja tavoite on

paikallisista tarpeista johdetun moniammatillisen yhteistyömallin kehittäminen, jossa ovat mukana paikalliset viranomaistahot ja nuorten kanssa työskentelevät muut toimijat.

PROSESSI

NUOTTA aloitti toimintansa syyskuussa 2000. Hankkeeseen tiiviisti kytketty arviointi aloitettiin melko pian projektin käynnistymisen jälkeen. Arviointi on lähtökohtaisesti ulkoista arviointia, mutta siihen sisältyy projektityöntekijöiden itsearviointin prosessi. Projektiin on luotu alusta alkaen systemaattinen tiedonkeruun asetelma, jossa painottuu tiedon hyödyntäminen osana hankkeen ohjausta. Arviointitehtävä on lisäksi sellainen, että se edellyttää osallisilta (myös nuorilta) panosta ja usein myös uusien arviointiin liittyen tehtävien ratkaisemista.

Toukokuussa 2001 valmistui projektin alkutaivalta tarkastellut lähtökohtatilanteen ex ante -arviointi. Väliraportti valmistui elokuussa 2002 ja se julkaisiin laajennettuna FinSocin raportteja sarjassa joulukuussa 2002. Loppuraportti julkaistaan marraskuussa 2003 ja projekti päättyy vuoden 2003 lopussa. On mahdollista, että hankkeen vaikutusten kestävyyttä seurataan tämän jälkeenkin.

ARVIOINTI

Nuorille asetetut tavoitteet ovat tuottannollisia (esim. työvoimapolitiittiset toimenpiteet) sekä sosiaalityöpainotteisia. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan laadullista ja määrällistä aineistoa keräämällä. Tiivistetysti ilmaistuna arvioinnissa seurataan nuorten elämänhallinnan ja työmarkkina-aseman muutosta eli arvioidaan projektin vaikuttavuutta yksilötasolla. Projektin

yleistavoitteiden jatkuva seuranta palvelee puolestaan hankkeen johtamista ja ohjaamista. Arvioinnin haasteena on myös seuloa esiin vaikuttavimmat työtavat ja tehdä johtopäätöksiä siitä, miten projektissa kehitettävää yhteistoimintamallia voidaan juurruttaa emo-organisaatioiden työtavaksi.

Välisarvioinnissa projektia tarkastellaan ajalla 1.11.2000–30.6.2002. Projektissa oli aloittaneita nuoria 30.6.2002 mennessä 108. Työhallinnon tarjoamista mahdollisuuksista on käytetty eniten työvoimakoulutusta, työharjoittelua, työelämävalmennusta sekä työkokeiluja. Tämä tarkoittaa sitä, että nuoret ovat päässeet eteenpäin tavoitteissaan sekä siirtyneet ensisijaisen toimeentulon piiriin.

Lähtökohta on ollut useimman kohdalla se, että he eivät ole olleet työvoimatoimistossa työttöminä työnhakijoina. Suosituimmat nuorten valitsemat tavoitteet ovat liittyneet ammatin- tai koulutusvalinnan selkiyttämiseen, elämäntilanteen kohentamiseen sekä omien voimavarojen vahvistamiseen. Lisäksi on valittu ammatillisten valmiuksien parantamiseen liittyviä tavoitteita. Tavoitteita on saavutettu hyvin, joten

näillä mittareilla mitattuna työ on tuottanut tulosta.

Projektin viimeisen toimintavuoden aikana arvioinnissa hyödynnetään realistisen arvioinnin mallia. Keskiöön nousee kysymys, millaisilla työtavoilla voidaan parhaiten vaikuttaa erilaisten nuorten haasteisiin sekä koulutus- ja työmarkkinoiden että sosiaalisen kuntoutuksen alueilla. Loppuraportti tulee perustumaan huomattavasti laajempaan aineistoon kuin väliraportti. Siinä erilaisia nuorten elämäntilanteita kuvaavia rekisteriaineistoja analysoidaan tilastollisin menetelmin vertailuryhmiin. Analyysissa selvitetään käytettyjen työmenetelmien vaikuttavuutta sekä sitä, millaisiin mekanismeihin sosiaalinen kuntoutus ja työmarkkinoille integroiminen tapahtuu.

LOPPUTULOS + HYÖDYNTÄMINEN = ALKU TODELLISELLE HAASTEELLE?

Työvoimaneuvoja-sosiaalityöntekijä -työparin yhteistyömalli on osoittautunut toimivaksi kohderyhmän kannalta. Työmalli on purettu tehokkaasti niiden moniongelmaisten nuorten tilanteisiin, jotka ovat olleet tähän saakka väliinputoajia sektoroituneessa palvelu-

järjestelmässä tai eivät ole olleet minikään tuen tai etuuden piirissä.

Laajempi haaste on työmuodon juurruttaminen emo-organisaatioiden työhön, sen liittäminen muihin kokeiluja kehittämishankkeisiin tai työn jatkaminen omana projektina. Uskallan tässä vaiheessa ennakoita arviointitehtävän vaatavuutta ennen kuin "kalkkivivat" näkyvät sekä tulevia keskustelun-avauksia liittyen sosiaalityön rooleihin erilaisilla rajapinnoilla.

YHTEYSTIETOJA JA LISÄTIETOA

NUOTTA-projektia vetää projektipäällikkö (sosiaalityöntekijä) Tarja Tikka ja hänen työparinaan on työvoimaohjaaja Timo Kettunen. Projektin ohjaajina toimivat Jaana Huovinen, Teija Roivas ja Timo Hartikainen.

<http://www.jns.fi/palvelut/nuotta/frames.html>

VIITE:

Paju, Petri & Jukka Vehviläinen (2001) Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnostumisen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 18.

PEKKA KARJALAINEN

Sosiaaliasiamiestoiminta arvioinnin kohteena

Laki sosiaalihuollon asiakkaiden asemasta ja oikeuksista tuli voimaan vuoden 2001 alusta. Lain mukaan kuntaan on nimettävä sosiaaliasiamies.

Arviointitutkimus käynnistyi sosiaali- ja terveysministeriön aloitteesta. Se on toteutettu Stakesin sosiaalipalvelujen arviointiryhmän (FinSoc) ja Sosiaaliturvan keskusliiton yhteistyönä. Arviointi painottuu sosiaaliasiamiestoiminnan käynnistymiseen ja toiminnan organisoitumiseen ja muotoutumiseen. Tutkimuksessa tarkastellaan keitä sosiaaliasiamiehet ovat, tutkitaan sosiaaliasiamiehen tehtäviä ja roolia, asiakkaiden yhteydenottoja ja niiden syitä.

Arvioinnin tavoitteena on saada tietoa sosiaaliasiamiestoiminnan käynnistymisestä, tehtävien muotoutumisesta ja erilaisista toiminnan järjestämisen malleista. Tavoitteena on tarkastella järjestelmän toimivuutta ja saada esille tähän alkuvaiheeseen liittyviä kehittämistarpeita, joita mahdollisesti nousee esille.

Tutkimuksen tarkoitus on vastata kysymyksiin

- miten toiminta on käynnistynyt ja minkälaisia malleja on syntynyt
- minkälaiset toimintaedellytykset sosiaaliasiamiehillä on ja
- minkälaiselta sosiaalihuollon asiakkaiden saama palvelu ja palvelujärjestelmän toiminta näyttävät

sosiaaliasiamiehen näkökulmasta.

Tutkimuksessa pohditaan myös sitä - miten sosiaaliasiamiestoimintaa tulisi kehittää alkutilanteen kokemuksen ja arvioiden pohjalta.

Kyseessä on kokonaistutkimus. Aineisto koostuu lomakekyselystä kaikille sosiaaliasiamiehille, läänien selvityksistä ja sosiaaliasiamiesten selvityksistä kunnanhallituksille sekä kanteluista.

MAISA MAANIITTU

Itsearviointista kiinnostuneet voivat tilata numeroa jälleen Stakesista toimitusosastolta Hilka Nyströmiltä, p: (09) 3967 2313 tai e-mail: hilka.nystrom@stakes.fi.

ARVIointitutkimuksen päivät JATKUVAT

Arviointitutkimuksen päivät jatkuvat keväällä 2003 ja saavat uusia muotoja. Tietoja ajankohdista ja teemoista löydät osoitteesta www.stakes.fi/finsoc.

Lyhyesti

Eeva Päivärinta, Riitta Haverinen (2002): Ikäihmisten hoito- ja palvelusuunnitelma. Opas työntekijöille ja palveluista vastaaville. Stakes. Oppaita 52.

Sosiaali- ja terveysministeriön, Kuntaliiton ja Stakesin yhteistyönä laadittu opas on tarkoitettu tukemaan ja kehittämään vanhusten palvelujen suunnittelua ja toteuttamista. Kyse on moninäkökulmaisesta lähestymistavasta. Oppaassa käsitellään myös arviointia. Oppasta on saatavissa Stakesin julkaisu-

myynnistä. Palvelusuunnitelmaa tullaan käsittelemään 2003 aikana vanhusforumeilla ja arviointitutkimuspäivillä. Tietoja ajankohdista osoitteesta www.stakes.fi/finsoc.

FINSOC NEWSIN NUMEROA ITSEARVIINNISTA JÄLLEEN SAATAVISSA.

FinSoc Newsin numero 2/2001 oli teemanumero itsearviointista. Ennakoimme sille runsasta kysyntää ja otimme ison painoksen. Kiinnostus yllätti silti ja koska lehteä edelleen kysytään, on siitä nyt otettu lisäpainos.

FinSoc kontaktitiedot

STAKESIN SOSIAALIPALVELUJEN
EVALUAATIORYHMÄ, FINSOC
www.stakes.fi/palvelut/finsoc

Ryhmäpäällikkö
Tutkija
Pekka Karjalainen
Puh. (09) 3967 2055
Email: pekka.karjalainen@stakes.fi

Professori (ma)
Riitta Haverinen
Puh. (09) 3967 2087
Email: riitta.haverinen@stakes.fi

Tutkija
Sirpa Andersson
Puh. (09) 3967 2216
Email: sirpa.andersson@stakes.fi

Tutkija
Sanna Blomgren
puh. (09) 3967 2057
Email: sanna.blomgren@stakes.fi

Tutkimuspäällikkö
Juhani Iivari
Puh. (09) 3967 2208
Email: juhani.iivari@stakes.fi

Tutkija
Aune Harju
Puh. (09) 3967 2081
Email: aune.harju@stakes.fi

Kehittämispäällikkö
Ilse Julkunen
Puh. (09) 3967 2087
Email: ilse.julkunen@stakes.fi
(1.1.–30.6.2003)

Tutkija
Tuija Lindqvist
Puh. (09) 3967 2292
Email: tuija.lindqvist@stakes.fi

Kehittämispäällikkö
Maisa Maaniittu
Puh. (09) 3967 2214
Email: maisa.maaniittu@stakes.fi

Kehittämispäällikkö
Anu Muuri
Puh. (09) 3967 2372
Email: anu.muuri@stakes.fi

FinSocin JULKAISUJEN TILAUKSET:
Toimistos sihteeri
Hilkka Nyström
Puh. (09) 3967 2313
Email: hilkka.nystrom@stakes.fi

FinSocNews 2/02 • uutiskirje
sosiaalihuollon arvioinnista.
Julkaisija: FinSoc-sosiaali-
palvelujen evaluaatioryhmä,
Stakes.

Päätoimittaja: Riitta Haveri-
nen, riitta.haverinen@stakes.fi
Toimittaja: Maisa Maaniittu,
mais.maaniittu@stakes.fi
Osoite: PL 220, 00531 Helsinki.

ISSN 1458-1744

Tilaukortti

Tilaan

- FinSoc News -uutiskirjeen
 seuraavat FinSoc -julkaisut (nimi):

Nimi: _____

Toimipaikka: _____

Osoite: _____

Posti-
merkki

Toimistos sihteeri
Hilkka Nyström
Stakes
PL 220
00531 Helsinki

PIRJO.HAVUKAINEN@KOTI.SOON.FI

(K)

